

[Δημοσιεύτηκε στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 16 Μαρτίου 2008, με τον τίτλο: Μακεδονισμός και άλλα δαιμόνια]

Περί μακεδονισμού και άλλων δαιμονίων...

της Αθηνάς Σκουλαρίκη*

Η αντιπαράθεση για το Μακεδονικό μετά το 1991 εκκινεί από μια παρεξήγηση: οι δύο πλευρές δεν δίνουν απλά διαφορετικές απαντήσεις, αλλά απαντούν και σε ένα διαφορετικό ερώτημα. Η μία λέει: Έχει το δικαίωμα μια χώρα να μονοπωλεί το όνομα μιας ευρύτερης περιοχής; Η άλλη υπενθυμίζει: Είναι ή δεν είναι δικαίωμα κάθε λαού να ορίσει ελεύθερα την ταυτότητά του; Αν συμφωνούσαμε στο ερώτημα, ίσως καταφέρναμε να βρούμε και μια κοινή απάντηση.

Πόσω μάλλον όταν το ερώτημα από ελληνικής πλευράς έχει αλλάξει πολλές διατυπώσεις στην πορεία του χρόνου... Διότι μπορεί η χώρα μας να καταγγέλλει την «αδιαλλαξία» της άλλης πλευράς, αλλά η ελληνική αδιαλλαξία με το «ούτε Μακεδονία, ούτε παράγωγα» εξασφάλισε μόνο την απομόνωση της Ελλάδας και την αναγνώριση της Δημοκρατίας της Μακεδονίας από 123 χώρες.

Η εμπειρία του αδιεξόδου στο Μακεδονικό τα τελευταία 17 χρόνια οδήγησε στη μερική αναθεώρηση της ελληνικής στάσης. Τα περισσότερα κόμματα υποστηρίζουν πλέον τη λύση της σύνθετης ονομασίας. Αυτό όμως που ήταν ρεαλιστικό το 1992, είναι ρεαλιστικό σήμερα; Επί της ουσίας, άλλωστε, δεν έχουν αλλάξει πολλά: στο δημόσιο λόγο συνεχίζουν να διακινούνται τα ίδια στερεότυπα που οδήγησαν από την αρχή σε μια στρεβλή ανάγνωση του ζητήματος.

Τι ξέρουμε για το Μακεδονικό;

Το πρώτο και δομικό αφορά την απαξίωση της άλλης πλευράς, την άρνηση του Άλλου. Θεωρούμε τη γειτονική (ακατανόμαστη) χώρα μια «τεχνητή οντότητα», με ιστορία μόλις 65 ετών και αρνούμαστε ότι υπάρχει (σλαβο-)μακεδονικό έθνος. Όλοι όμως υπερασπιζόμαστε τον παλαιστινιακό λαό, που ως έθνος διαμορφώθηκε ακόμη πιο πρόσφατα. Τα έθνη συγκροτούνται μέσα από κοινωνικο-πολιτικούς μετασχηματισμούς. Δεν είναι αναλλοίωτες οντότητες.

Θα αναφερθώ σε κάποια ιστορικά δεδομένα που τείνουμε να αγνοούμε: Η διαμόρφωση μακεδονικής εθνικής ταυτότητας ξεκίνησε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ως αντίδραση στον ελληνο-βουλγαρικό ανταγωνισμό. Ο ελληνικός εθνικισμός ενθάρρυνε τότε την ταύτιση των ντόπιων σλαβόφωνων με τους αρχαίους Μακεδόνες, για να τους αποσπάσει από το βουλγαρικό εθνικό κίνημα.

Η αυτονομιστική τάση άρχισε να αναπτύσσεται. Το 1903 η επανάσταση του Ίλιντεν κατά των Οθωμανών έγινε με το σύνθημα: «Η Μακεδονία στους Μακεδόνες». Με τη συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1913, τα οθωμανικά εδάφη της Μακεδονίας διαμοιράστηκαν κατά 51% στην Ελλάδα, 37% στη Σερβία, 10% στη Βουλγαρία και 1% στην Αλβανία. Έκτοτε η χώρα μας αναγνώριζε τη σερβική (μετέπειτα γιουγκοσλαβική) Μακεδονία και τη

βουλγαρική Μακεδονία. Αυτοί οι όροι ήταν σε κοινή χρήση ως το 1992, οπότε επικράτησε το καινοφανές σύνθημα: «Η Μακεδονία είναι μία και είναι ελληνική». Επισήμως βέβαια η ελληνική διπλωματία ποτέ δεν τόλμησε να το επικαλεστεί.

Η (σλαβο-)μακεδονική εθνική ταυτότητα αναπτύχθηκε σταδιακά μέσα από τις ιστορικές συγκρούσεις του 20^{ου} αιώνα. Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, η πολιτική σκληρής καταστολής της βουλγαρικής συνείδησης της πλειονότητας των κατοίκων της περιοχής από το σερβικό κράτος, ενίσχυσε τις τοπικιστικές τάσεις, ενώ οι αγριότητες της βουλγαρικής φασιστικής κατοχής κατά τη διάρκεια του πολέμου αποξένωσαν τον πληθυσμό από τους Βούλγαρους.

Σε αυτό το πλαίσιο, ιδρύθηκε η Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας ως ένα από τα συστατικά έθνη της Ομόσπονδης Γιουγκοσλαβίας το 1945. Εξυπηρετούσε βεβαίως τόσο την εξισορρόπηση του σερβικού και του βουλγαρικού εθνικισμού, όσο και το όραμα της ένταξης όλης της Μακεδονίας στη μελλοντική βαλκανική ομοσπονδία. Η εγκατάσταση εκεί των σλαβομακεδόνων πολιτικών προσφύγων μετά τον ελληνικό εμφύλιο, η άρνηση της Ελλάδας να τους επαναπατρίσει ακόμα και μετά το 1982, καθώς και τα μέτρα καταστολής της σλαβοφωνίας στην ελληνική Μακεδονία, επέτρεψαν στην ηγεσία των Σκοπίων να καταγγέλλει την Ελλάδα στους διεθνείς οργανισμούς και να διεκδικεί την αναγνώριση μακεδονικής μειονότητας. Παρά τις εξελίξεις αυτές, για τη χώρα μας το θέμα ήταν «ανύπαρκτο».

Η εθνικιστική πόλωση

Όταν χρειάστηκε πια να το αντιμετωπίσουμε, στις αρχές της δεκαετίας του '90, μέσα σε ένα κλίμα εύλογης ανασφάλειας για τις αλλαγές στα Βαλκάνια, επικράτησε ένας ακραίος λόγος περί «εθνικής απειλής» που διόγκωσε την κρισιμότητα του θέματος. Η χρόνια αποσιώπηση του Μακεδονικού είχε ως αποτέλεσμα πολιτικοί, δημοσιογράφοι και πολίτες να αγνοούν βασικές παραμέτρους του ζητήματος. Οι λίγοι εθνικιστές που δραστηριοποιούνταν στη Βόρεια Ελλάδα εμφανίστηκαν ως οι μόνοι ειδικοί και επέβαλαν τους όρους της συζήτησης. Τα ΜΜΕ βρήκαν πρόσφορο έδαφος για να προσελκύσουν το κοινό, στοχεύοντας στο πατριωτικό συναίσθημα. Η δραματοποίηση και η κινδυνολογία δεν άφηναν περιθώρια σύνθετων αναλύσεων. Το πλαίσιο της δημόσιας αντιπαράθεσης περιορίστηκε με πρόσχημα την ανάγκη «εθνικής ενότητας», ενώ οι διαφωνούντες εξοστρακίστηκαν ως «μειοδότες».

Η όξυνση του κλίματος εμπόδισε την έγκαιρη διευθέτηση της όποιας διαφοράς σε διμερές επίπεδο, όταν η Ελλάδα είχε τη δυνατότητα να εξασφαλίσει ένα σύμμαχο στα βόρεια σύνορά της, προσφέροντας διεθνή υποστήριξη με αντάλλαγμα τη συνεννόηση στο θέμα του ονόματος. Ο ανταγωνισμός πολιτικών προσώπων και κομμάτων με όχημα το Μακεδονικό οδήγησε τελικά στην υιοθέτηση μαξιμαλιστικών θέσεων και στο διπλωματικό αδιέξοδο.

Δυστυχώς οι εθνικισμοί αλληλοτροφοδοτούνται. Η εκστρατεία για την ελληνικότητα της Μακεδονίας συνέβαλε στην όξυνση του αντίπαλου εθνικισμού. Η διαιώνιση της σύγκρουσης με επίκεντρο την οικειοποίηση της αρχαίας ιστορίας, καλλιεργεί μύθους εθνικής καθαρότητας και πολιτισμικής

ανωτερότητας. Η αντιπαράθεση μεταφέρεται σε ένα συμβολικό επίπεδο, ερήμην των σύγχρονων δεδομένων.

Τελευταία, το κλίμα πολώνεται για άλλη μια φορά. Η προσφυγή στο βέτο δημιουργεί συνθήκες κρίσης και όχι λύσης. Ήδη πυροδότησε τις εθνικιστικές αντιδράσεις εκατέρωθεν. Αλλά και με αφορμή την ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου, στο δημόσιο λόγο επικράτησε ένας φοβικός λόγος περί αλβανικής απειλής, που συγκέντρωνε όλα τα χαρακτηριστικά του λαϊκισμού: συνωμοσιολογία, κινδυνολογία και αναφορά σε εξωτερικούς και εσωτερικούς εχθρούς που εξυπηρετούν αντεθνικά σχέδια.

Εξωφρενικές κατηγορίες διατυπώθηκαν πρόσφατα εναντίον ελλήνων επιστημόνων που επιχείρησαν να αναλύσουν ένα άλλο ιστορικό ζήτημα, το οποίο επηρεάζει σε ένα βαθμό τις ελληνο-αλβανικές σχέσεις: το ζήτημα των Τσάμηδων. Στις σχετικές καταγγελίες συναντήθηκαν παράγοντες και κόμματα του εθνικιστικού και ακροδεξιού χώρου με ανθρώπους της «πατριωτικής» αριστεράς. Η ιδεολογία της εθνικής περιχαράκωσης έχει υπερκεράσει τις μεταξύ τους πολιτικές αντιθέσεις.

Όπως και στο Μακεδονικό, όσοι αρνούνται το διάλογο και την επιστημονική έρευνα, επισείουν εθνικούς κινδύνους. Η αποσιώπηση κρίσιμων πτυχών της σύγχρονης ιστορίας, ωστόσο, δεν συσκοτίζει μόνο το παρελθόν, αποδυναμώνει και τη διαχείριση του μέλλοντος. Είναι καιρός να διασταυρώσουμε τις αλήθειες μας με τις αλήθειες των άλλων.

*Η Αθηνά Σκουλαρίκη διδάσκει στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και είναι μέλος του ΚΕΜΟ.